

**131η Συνάντηση
Μετα-Ψυχολογίας
Βασίλειος Μαούτσος**

21/6/11

Μεταψυχολογικό Σεμινάριο

‘Ελληνικό Ινστιτούτο Κλασικής Ψυχανάλυσης’

‘Totem and Taboo’, 1913

3η Συνέχεια

Το ‘Totem and Taboo’ όπως ήδη ελέχθη θα μπορούσε να είχε υπάρξει ως το ξεκίνημα της ψυχανάλυσης και η συμπύκνωση όλης της θεωρητικής της υπόστασης. Κανείς δεν θα μπορούσε να είχε αμφισβητήσει την επιστημονική ισχύ αυτού του ερευνητικού έργου το οποίο περιγράφει ότι πιο αντιφατικό μπορεί να λεχθεί για την ιδιαιτερότητα της σεξουαλικότητας στην ανθρώπινη φύση και τις συνέπειές της. Όντως, ο Φρόιντ επέμεινε ως το τέλος αυτού του μεγαλειώδους έργου του στη μυθολογική, λαογραφική και εθνολογική του ερευνητική διάσταση με ελάχιστες αναφορές ή προτροπές στο βίωμα του αναγνώστη ή στη κλινική πρακτική επί των νευρώσεων των ασθενών του με τις οποίες όμως θεώρησε πέραν πάσης αμφιβολίας ότι τα ευρήματά του έχουν αμεσότατη σχέση αν και μόνον εξ αιτίας (προ)ιστορικών καταβολών. Αυτό επέτεινε τον επιστημονικό χαρακτήρα αυτού του έργου που τόσο πολύ είχε αγαπήσει αλλά συγχρόνως τόνισε και την ακαδημαϊκή του αξία και συνεπώς την διαπραγματευτική συζήτηση επί των συμπερασμάτων του. Η τακτική αυτή δεν ήταν η πλέον συνήθης για τον Φρόιντ και μάλιστα στα 1912. Υπό μίαν έννοια η επιστημονική του διάθεση θυμίζει κάτι από το εγκαταλελειμμένο «Σχέδιο».

Σίγουρα η ύπαρξη των Τοτέμ και των Ταμπού είναι βιώματα του κάθε ανθρώπου. Όμως, η επανάσταση των ‘αδελφών’ - εναντίον του πατέρα που ως τότε υπηρετείτο απ’ αυτούς - με σκοπό να ικανοποιηθεί το ως τότε τόσο καταπιεσμένο σεξουαλικό ένστικτό τους, δεν μπορεί ούτε να επιβεβαιωθεί αλλά ούτε και να αναιρεθεί. Παρομοίως, η άποψή του περί της δημιουργίας της ‘θρησκείας’ ως αποτέλεσμα της εξαναγκαστικής και επίπλαστης ‘πίστης’ στο πατέρα-θεό είναι επίσης πιθανή αλλά κατά κανένα τρόπο ντετερμινιστικά καθορισμένη έτσι ώστε να αποτελεί αμιγή ψυχαναλυτική βάση προς χρήση σε νευρωσικούς ασθενείς. Παρομοίως, το τοτεμικό ‘γεύμα’ του σφαγέντος πατρός καθώς και οι εορταστικές τελετές των πατροκτόνων τέκνων και η απόκτηση απ’ αυτούς της ‘δύναμής’ του σφαιασθέντος πατρός που εμπεριέχεται μέσα σ’ αυτό το γεύμα συνιστά επιστημονική υπόθεση αλλά κατά κανένα τρόπο ψυχαναλυτική βεβαιότητα. Φυσικά, όλες οι δευτερογενείς ενοχές και άλλα συμπτώματα που περιγράφονται και ένας νέος κύκλος Ταμπού και Τοτέμ από τους νικηφόρους υιούς-επαναστάτες είναι απολύτως κατανοητά να συμβούν αφού το καταπιεσθέν σεξουαλικό ένστικτο εξαντλήθηκε σε αλλότριους σκοπούς μίσους και πάθους. Η ‘επανάληψη’ δε του ίδιου ακριβώς κύκλου πραγμάτων σε ένα επόμενο στάδιο θα είναι το φυσικό επακόλουθο. Φυσικά, το ίδιο θα ισχύει δευτερογενώς και ως προς τα νευρωσικά συμπτώματα του σύγχρονου ανθρώπου που σύμφωνα με το κείμενο αποτελούν επαναληπτικές εκφράσεις του ίδιου κύκλου πραγμάτων στο διηνεκές. Εν κατακλείδι, όλα αυτά θα ισχύουν αρκεί να προ-υπάρχει η πρωτογενής επανάσταση εναντίον του δυνάστη. Συνεπώς, το ερώτημα παραμένει ως προς την απόλυτη βεβαιότητα της παγκοσμιότητας και συνεπώς της ντετερμινιστικής αξίας αυτών των συμπερασμάτων προς χρήση τους στη κλινική πρακτική για την θεραπεία των νευρώσεων. Συνεπώς, θα πρέπει να δούμε κατά πόσον το παρόν κείμενο είναι πράγματι μόνον ερευνητικής/λαογραφικής αξίας ή ενέχει κάποια απόλυτη αξία ψυχαναλυτικής χρησιμότητας στην οποία δεν αναφέρεται ευθέως ο Φρόιντ.

Ως γνωστόν, στο έργο του ‘Formulations on the Two Principles of Mental Functioning’ ο Φρόιντ έχει ήδη μιλήσει για την πλέον ακραία ανθρώπινη φαντασίωση - τον ‘μύθο’, όπως την αποκαλεί, που

είναι 'το αυγό' και συνδέεται αναπόσπαστα με την απόλυτη ευχαρίστηση (ηδονή). Φαινόταν τότε ότι η υπερβολή αυτής της φαντασίωσης θα ήταν η τελευταία ή, η μοναδική. Ο νευρωσικός ασθενής δεν θα μπορούσε να αναρωτηθεί ως προς το από πού γεννήθηκε το αυγό επειδή η ηδονιστική κατάσταση του σημείου μηδέν που του προσέφερε αυτή του η φαντασίωση δεν θα του το επέτρεπε. Αυτό όμως θα μπορούσαμε να είχαμε από τότε διαπιστώσει ότι θα ήταν λάθος. Διότι η έννοια του «αυγού» δεν ήταν μία «πράξη» αλλά μία «λέξη» η οποία κατά κανένα τρόπο δεν εξασφαλίζει για τον κάθε νευρωσικό ασθενή ότι το «αυγό» (ή, ακόμη και η 'αυνανιστική' «παιδικότητα») θα έδινε την ψυχική ηρεμία που όντως υπάρχει στην κατάσταση του «αυγού» όταν όντως ξεπεραστεί η κατάσταση της «λέξης» καθ' εαυτό, πράγμα που είναι το ζητούμενο.

Στη παρούσα του εργασία μας λέει ο Φρόιντ ότι ο νευρωσικός ασθενής έχει μέσα στο '(προ)ιστορικό' κύτταρό του ως αποτέλεσμα της (προ)ιστορίας του ένα ακόμη πιο ακραίο συγκρουσιακό ζήτημα από εκείνο του αυγού να επιλύσει. Αυτό άπτεται του ζητήματος αυτής της ίδιας της δημιουργίας του αυγού, δηλαδή, αυτής της ίδιας της σεξουαλικής πράξης που το δημιούργησε. Εδώ, επιτέλους η έννοια του αυγού πλησιάζει την «πράξη» - κάτι το οποίον για τον νευρωσικό ασθενή αποτελεί έμπρακτη απόδειξη κατά την ανάλυση ότι η ηδονιστική αναζήτηση του σημείου μηδέν της λίμπιντό του αποτελεί βιολογική πραγματικότητα. Ο αναλυτής πλησιάζει την «ύλη» σε αντίθεση με την «λέξη» του αναλυτή η οποία παίζει μόνον βοηθητικό ρόλο. Συνεπώς, μπορεί να (την) του εμπιστευτεί ως επιστημονικά/βιολογικά διακείμενο.

Επειδή η απαγόρευση της αιμομιξίας βρίσκεται πολύ βαθειά στο ασυνείδητο, δηλαδή, η απαγόρευση της ενεργούς συμμετοχής στη συνουσία των γονέων, αποτελεί μία παντελώς παράλογη απαίτηση που σαφώς δεν μπορεί ο νευρωσικός ασθενής να την συλλάβει και πολύ περισσότερο να την αποδεχτεί άνευ ξεκάθαρων εξηγήσεων από τον αναλυτή του προκειμένου η συγκρουσιακή λειτουργία του ενστίκτου του να καταπραυνθεί - τουλάχιστον σε λεκτικό επίπεδο εφόσον το σεξουαλικό έχει εκ προοιμίου αποκλειστεί - γι' αυτό το λόγο χρειάζεται να πάει πολύ πέραν της σχέσης του 'μύθου' του αυγού με τον εαυτό του. Έτσι, θα επενδύσει την πλεονάζουσα λίμπιντό του σε ένα καινούργιο απίθανο «μύθο». Αυτός θα έχει ως σκοπό να εξουδετερώσει την αναζήτησή του για την δημιουργία του αυγού, δηλαδή, για την δική του σύλληψη. Αυτή τη φορά ο μύθος δεν είναι εννοιολογικός όπως ο προηγούμενος αλλά άκρως πραγματικός και σχετικός με την απόκτηση ηδονής με σωματικό/βιολογικό πλέον τρόπο στο εδώ και τώρα, ήτοι, διά της συνουσίας.

Έτσι, ο Φρόιντ μας περιγράφει στο 'Τοτέμ και Ταμπού' τις διάφορες εκφάνσεις της ανθρώπινης ('ψυχικής') δημιουργίας και της μεγάλης γονιδιακής της ανωμαλίας που εκφράζεται πέραν της νεύρωσης ως κοινωνικό, θρησκευτικό, ψυχολογικό φαινόμενο και ανάγεται στη διαχρονική και επαναληπτική πορεία του σεξουαλικού ενστίκτου - των ακατανόητων ανθρωπίνων πολέμων και των ερωτικών παθών. Στη πραγματικότητα όλα αυτά δεν είναι τίποτα άλλο από τις ποικίλες στάσεις και επιμέρους καθηλώσεις του σεξουαλικού ενστίκτου με τις αντίστοιχες φαντασιώσεις τους. Κατά την ανάλυση αυτό αντιστοιχεί στην αναζήτηση μέσω του εδώ και τώρα της μεταβίβασης της συμβολικής εξουδετέρωσης του ενστίκτου. Εξ αιτίας δε της απογοήτευσης αναπτύσσεται δευτερογενώς η φαντασιωσική συνουσία της ανθρώπινης (προ)ιστορίας στην οποία δικαιωματικά ανήκει.

Ακόμα και αυτό το ακραίο μυθικό, δηλαδή, ακραίο φαντασιωσικό δημιούργημα δεν θα είναι το τελευταίο. Το νευρωσικό άτομο και μετά απ' αυτό θα έχει την δυνατότητα να μετατρέψει την σεξουαλική συνουσία της (προ)ιστορίας σε όχι-πράξη (π.χ φιλοσοφία, ψυχολογία) και συνεπώς θα πρέπει να δημιουργηθεί μία τελευταία, ακόμη πιο ακραία φαντασίωση κατά την ανάλυση - κάτι με το οποίον ασχολήθηκε ο Φρόιντ στα αμιγώς μεταψυχολογικά του κείμενα.